

תורה וגדולה

(ספור אהבים.)

א.

אמרו עליו, על רבי מנחם מאניש סג"ל: אלמלי לא חשש מפני עין רעה—ודאי שהיה מכנים לחופה את שתי בנותיו כאחת. שהרי חתן כמעט שעומד ומוכן לה אף להשניה. שכן אתה מוצא, בשעה שהלך שאר בשוה הדיין ומורה צדק שבעיר, לבתי כנסיות ובתי מדרשות המצוינים בהלכה לתהות על קנקני הבהורים—ברק ומצא תרי צנתרי דדהבא ונמצאו שניהם ראויים לבתו של אותו עשיר. לא היה יודע במי לקרב ובמי לרחק. והואיל ולא אפשר לשני מלכים שישתמשו בכתר אחד, ואין דוחין נפש מפני נפש—התחיל חוכך בדעתו. כיון שהגיע רבי מנחם מאניש אצלו וראה אותו בכך, סבר, שמא בכדי טרח אותו זקן ועל זה הריהו חוכך ומצטער—חלשה דעתו עליו. מיד סח לו הדיין כל אותו המעשה: שני נרתיקים לתורה מצאתי ושניהם הגונים עלי, אלא מי יכנים ראשו לבחור ביניהם! כיון ששמע ר' מנחם מאניש כך, זחה דעתו עליו ואמר: זהו שאמרו חכמים: אין לדין אלא מה שעניו רואות! אבל הרי בת שניה לי, ואף היא כבר נתבנרה, ברך השם, אפשר מן השמים הוא לשדכה! קרא על עצמו אדמוקדך יקיד—זיל קודך קרץ וצלי! — נענה לו הדיין ואף הוא פתח כנגדו ואמר: באמת הדין עמך, מנחם מאניש. טול והודרו. אדחלא אכרעך זבינך זבין, כי קרוב אליך הדבר מאד! — מה עשה? — הלך ושידך את אברהם יצחק בבתו הבכירה.

ובעיר רבה התכונה.

רבי מנחם מאניש משיא את בתו הבכירה ואדם אין בעיר שלא יהא מרגיש. מקצת קורבות אליו. פלוני מכיון שמתפלל במקום קדוש זה שמתפלל בו ר' מנחם מאניש, הריהו חושש שר' מנחם מאניש יהא מקפיד עליו, אם לא יבא אל החתונה. ואלמוני, שלוח הימנו בשעת דחק, משורת הדון שיהא גומלו על ראש שמחתו. ואלמוני שלוח וחזר ולוח מר' מנחם מאניש, לא שנצרך לממונו של זה חס ושלום, ברוך השם שיש לו משלה, אלא כדי שתהיה לו קצת התקרבות עם הגביר הוא לוח — לא כל שכן שילך! ובעיקר מזמינים עצמם המחותנים ושאר בשרו ודורשי שלומו של ר' מנחם מאניש וסתם ידידים ואוהבים. ואין לך בית בעיר שלא יהיו מתכוננים שם לכבוד החתונה הזאת, כי רבים אוהבי עשיר.

ומלבד הבאים מצד הגביר, מרובים הבאים מצדו של החתן. הרי בן בית המדרש הוא והכל קרוביו. ואף דורשי שלומו של יהושע העשיל בין הבאים. שכן הדבר גלוי וידוע שעתיד זה לזכות בבתו השניה של ר' מנחם מאניש. והרי הם קרובים ממש. הכל יודעים שעתיד יהושע העשיל לערוך קרב עם החתן לאחר דרשתו והרי כהו ברוך השם, גדול בתורה ואפשר ויהא ר' מנחם מאניש רואה ולא יקפוץ עליו מיד? שאם לא כן שם יקדמנו אחר!

התחילו בחורי בית המדרש מכינים עצמם לקפח את החתן בהרכות לאחר דרשתו. ודורשי רשימות אמרו: עתיד הבחור שמעון פנחס לערוך קביגוניה עם יהושע העשיל. נתן זה עיניו בבתו הצעירה של ר' מנחם מאניש, והריהו רוצה לדחוק את רגלי חברו.

היו הכל יודעים שאין ממש בדבר. אפשר ויניח ר' מנחם מאניש סג"ל את יהושע העשיל? והרי השדוך כמעט שנגמר! אבל דברים אלו שהיה להם לכתחלה ספק ופירכא הביאו אותם לידי עיון והתבוננות. מי יודע? שמא? הרי קודם למעשה! ולא עוד אלא שגוח לו למנחם מאניש זה מעשה? כך נאותן הוא ולא יהא מניח שזה שעתיד להיות חתנו שר אחר יהא עולה בתורה על בעלה של בתו. נמצא שהדבר ברור כשמלה: מי שיתגבר בכח תורתו וינצח — שמורה לו בתו של ר' מנחם מאניש לכלה.

בדברי תורה שאני!

ברם חוזרת הקושיא למקומה: מי יקום לנו עם יהושע העשיל?

ג.

נתכנסו כל בני העיר לחתונה שעשה ר' מנחם מאניש סג"ל. קטלאות ושרשרות ורבידים מרשרשים ובגדי שוראים מלטפים לה לרוחה שר לילה. רוח צוננה של לילות אב מרחפת בחללו של עולם והריהו מתחבאת ויושבת לה בין זנבות השטריימלים ומתחממת להנאתה. אנשים, נשים וסף נמשכים

שכן עולה הוא אברהם יצחק על חברו בשנים, וגנו את יהושע העשיל שקטן הימנו לצעירה. נגמר הדין וכל רואיהם יאמרו: ברוך שבחר בהם ובמשנתם!

היו הכל יודעים שיהושע העשיל מזומן לה לבתו הצעירה של ר' מנחם מאניש סג"ל, אף על פי שעדיין לא נעשה מעשה. התחילו נוהגים בו כבוד ביותר. והיו גבאי בית המדרש מהנאים אותו במפטיר, ואברכים שבאו מסקומות אחרים היו חוככים לו אתה בפירוש והיו מדברים אליו סחור סחור ולפעמים גם בלשון רבים. ולמה היה יהושע העשיל דומה באותו פרק? — להתן ממש, אלא שאין שרשרת של זהב תלויה לו מלפניו. ואף הוא התחיל נוהג סלסול בעצמו: בנד שנמצא עליו רכב, היה מנקהו זהיה נדחק ועומד במקום גדולים; יוצא לטייל בערבין ודולג על הפיוטים הארוכים שבמחזור בימים הנוראים, ובעיקר התחיל מונע עצמו לשחק עם הנערים ב"זאב וגדי", אלא חזר אחרי האברכים המתוקנים שבבית המדרש ושחק עמם בשחוק ה"אישקוקי".

ומכאן ואילך היתה האשה באושפיה שלו משיחה את תבשילו ומכלכלת אותו בתפנוקי עולם הזה. מאכלים שנתנה לו שחרית לא נתנה לו ערבית; מאכלים שנתנה לו ערבית לא נתנה לו שחרית. אמרה: הואיל ועתיד זה לבא לביתו של עשיר וקיימא לן, שחתן בבית חמותו עשירה שטפנקים אותו ביותר — מוטב שארגילהו במאכלים טובים בעוד מועד, כדי שלא יבא אחר כך לידי מיהוש חלילה ולא יזלזל בשלחני לכשיהא נזכר בו. ואף היא התחילה מדברת אליו בלשון של כבוד, ולא עוד אלא שקראתו "רבי". וצער גדול נצטערה אותה אשה על שום שבתה זה כעגלה לא מלומדה, מרהבת בו ואינה חוששת לכבודו כלל. והריהו קוראת לו בין בפניו בין בפני אחרים: יהושע העשיל סתם. ואינה מונעת את עצמה אפילו מלומר לו העשיל בלבד. כאלו תינוק הוא ולא מי שעתיד להיות חתנו של רבי מנחם מאניש סג"ל. וכשמנישה לו כוס של מים אחרונים, כמעט שאינה משגחת בו והופכת את המים על פניו בגדו שלבש מיום שיצא מוניטין שלה נזופת בו ולא תוכל לדבר אתו לשלום.

ויהושע העשיל שומע מה שידובר בו ואינו מוחה; משרה גדולה וחשיבות על עצמו ומקבלן באהבה ובסבר פנים יפות מיר כל אדם. לא שהוא רודף אחר הכבוד, חס ושלום! לא תהא כזאת ביהושע העשיל. אלא דין הוא שרוצה אדם ביחס וחשיבות מזלול ואי חשיבות. אבל באמת לא הלך לבו אחר בתו של רבי מנחם מאניש כל עיקר. שכן אהבה אחרת היתה שרוייה בתוכו ולא זוה ממש. שמיום שהתחיל יהושע העשיל סועד באושפיה שלו, נתן עיניו בחסיה בת בעלת הבית. ואף היא אהבה אותו ביותר, אלא שעדיין לא בא הדבר לידי גלוי.

יושבת הכלה בראש ופניה אינם נראים ושפתיה הקודרות נוגעת ואינן נוגעות ב"מרק הזהב" שנצטנן. ושוב חוזרים השמשים וקערות מלאות בשר עופות ויונים בידיהם ומעמידים קערה קערה לפני כל אחד ואחד. והמסובים משקיעין ידיהם תחת השלחן פושטים באין רואים את אבנטיהם מעל מתניהם. כי מלאו בטנם מקודם ממעדני עולם. ריח הבשר מתמר ועולה. מסטיק את חטמיהם של המסובים ומעצים את עיניהם והחך מתגרה והקנה מתקמט. אבל אוי להן לידים שרפות הן מליטול מזלג ולנעוץ בבשר הצלי. ובאולם שתיקה גמורה. הם כל בשר. מעל קירות הטרקלין משניהים איקונן של גדולי התורה שהזמינם ר' מנחם מאניש סגל והושיבם למעלה לראות במזמזמי בתו. ואולם על פניהם תשכון עננה זיראה. כאלו לא למזמזמי חתן וכלה בלבד נתקבצו כאן אלא לשמוע בדבר ה'. נתעטף ר' עקיבה איגר באדרת שער שלו והונה. זקנו הלבן יורד על פי מדותיו ומתחבא בתוך צוארון השער ואף לשעה קלה אינו מוציא את ידיו מתוך אדרתו לחלוק את זקנו שלא תפול הלילה משערות זקנו ארצה. כנגדו יושב ר' שואליכל מאמשרדס. בגדו המשובץ כבר מקומט מחמת רוב ישיבה. ושרמה המלך שעשוי אותיות אותיות של מגילת קהלת מחויק בספרו. פניו מקפידות כאילו הוא אומר: לשמחה מה זו עושה! והריהו מעיין בכלי השעוה שבכותל שכנגדו. אימת יתחילו בדברי תורה. ולמעלה בקדש עומד משה רבנו ושני לוחות הברית בידו. והריהו עומד כפוף ומהרהר: ארדה נא ואראה מה יעשו בני מתורתי.

התחילו הכל תמהים על השתיקה.

עמד הבדחן על רגליו ואמר:

אפשר הוששים הם לתרנגולים ויונים שבקערות שלא יעירו?

מיד נתמלא כל הבית צחוק ונכנסה רוח של התעוררות בקרב המסובים.

— נו, נו! — פנה הדיין ליהושע העשיל — פתך פיך ויאירו דבריך! ותוך כדי רגע פנה אל הבחורים:

נו, נו! למה אין קולכם הולך?

קם יהושע העשיל על רגליו נתן פניו בחתן ונעץ עיניו בו והתחיל מקפחו בהלכות בוו אחר זו. ענה לו החתן חזר יהושע העשיל ושאל. באותה שעה נפנו המסובין כלפי הבשר שבקערה והתחילו מקנתרים בעופות. ישחקו נא הנערים לפנינו! אמר כל אחד בלבו והריהו נוטל מזלג ונועץ בבשר העוף.

גשתק יהושע העשיל לשעה קלה והשתעל. קם שמעון פנחס על רגליו וככל אשר זמם יהושע העשיל לעשות לחתן כן עשה לו. ראו כלם שלחם בשערים, אמרו:

אין סבין מתחדדת אלא בירך חברתה! עכשיו נראה כחו של העשיל!

והולכים אל בית ר' מנחם מאניש הפתוח לרוחה לפני כל הבא לשמוח אתו משוב בליל כלולת בתו. לפני הפתח רובץ שומר הלילה. מנחר מתוך שנתו אחר אשר שתה לרויה מן האדום האדום שהוציאו לו שפחותיו של ר' מנחם מאניש. ועל גבו עומד כלבו הנאמן. נושך בזנבו ואינו יודע מה קול העם ברעו. ילדות קטנות יוצאות בכלי לבן. עומדות ומהלכות בהצר ובדיהן האדומות מתנוססים נרות לבנים עדוים קשורי תכלת וחק. צווחה על הכלה בחוצות: כלה נאה וחסידה! ותינוקות הסמוכים לבית אף הם צועקים ועונים: חתן דומה למלך!

והחתן יושב בראש הקרואים ועדיין דרשתו מהבהבת על שפתיו הסדוקות שלא טעמן טעם אכל כל היום. השטריימיל אשר לראשו כבד עליו מנשוא. ושלחבת הנרות המקולעים שופעת עליו הבל. על יד ימינו יושב יהושע העשיל והקרוב אליו שמעון פנחס ושאר בחורי למד. ובקבוקי יין צלול עומדים על גבי השלחן והרי הם פתוחים לפני כל. כלבו של המחותן ביום שמחתו. והבדחן — חבית מלאה יין וכלי הזמר נוהגים בשתיקה. כגור לא פורט. הצוצרה לא מחצצרת, הליל לא מחלה, תוף לא תתופף והבטנון לא יפעם. כל עוד שלא נענה החתן על דרשתו ולא נתפלפלו הבחורים בסכרה — אין פוצה פה ומצפצף.

והשמשים רצים ושבים. מזרקי נחשת בידיהם וכדים מכדים שונים, כלם מלאים מים, והרי הם מגישים לפני כל אחד ואחד מהמסובים ליטול ידיהם. והמסובין נוטלים ידיהם בשלוח ובמתינות. כאילו בטוחים הם בו. בר' מנחם מאניש, שלא ידא מהחרט וימנע מהם את סעודתו. מננבים את ידיהם באלונטיות התלויות מעל כתפיהם של השמשים ומברכים ומתניזים את הברכה בחסד ונדיבות. יהושע העשיל נפנה לצדהין והדיין בא על מקומו. חזר יהושע העשיל בדעתו מה להשיב לחתן. מתנועע לכאן ולכאן, שט בים התלמוד והשטריימיל שחבש היום בפעם הראשונה כמעט שנתחרך לאור הנר והריהו נרתע לאחוריו.

מתוך כך הכניסו את הכלה לאולם והושיבוה לצדו של החתן. הדיין נרתע לאחוריו וקם. מפשיל בתי ידיו לאחוריהם והריהו סופק כפיו ומתכוין לרנן כנגדה:

כיצד מרקדין לפני הכלה?

— כלה נאה וחסידה!

כיצד מרקדין לפני הכלה?

ואחריו החרו החויקו כל המסובים ואף הם עומדים כנגדם ורנים:

— כלה נאה וחסידה!

מיד נדררו בעל החליל ורוצה ליטל את הלילו ולהתחיל אף הוא בשירה. אלא שקיתון של יין נתחלק לו בחלילו והוא שופכו אל פיו וכל העדה כלם שוחקים.

והללו שידעו מה ראה שמעון פנהם על ככה להתגרות ביהושע
 העשיל בתורה פתחו פיהם ואמרו:
 מי אתה גבוה הא בבא קמך קום קפחיניה!
 אבל מי יעמד מפני יהושע העשיל שכחו ותורתו מלא עולם!
 ידו על עליונה!

ואף מעושי תורה שהיו באותו מעמד התחילו תמהים ומתפלאים
 לשני תלמידי חכמים אלו שמתנגחים זה בזה בהלכה. באותה שעה אמרו
 נפל כל מזלג מתוך פסת ידו של כל סועד וסועד והקערות נשארות מלאות
 כמו שהיו ותרגנול מול תרגנול עמד ממש כעורכי קרב.

נתכנסו כל הנשים לראות במלחמתה של תורה. הללו עמדו בפתח
 הבית והללו נדחקו אל האולם פנימה. ולבותיהן של אלו מתלהבים והלים:
 מי ינצה! מי ינצה!

והיה כאשר ירים יהושע העשיל את ידו ונבר וכאשר יניח ידו ונבר.
 וידי הבחורים קלים ופניהם לוחשים אש דת.

יהושע העשיל יגבר חיילים!

אף שמעון פנהם לאו קטלא קניא הוא!

יהושע העשיל!—

ידו על עליונה!

עין בעין נראה.

סוף הנצחון אתו!

אך עוד לשמעון פנהם מלין!

ושמעון פנהם טרם יענה. ויהושע העשיל עומד וחבילות של ראיות
 ותירוצים בידו. שפתותיו הקטנות והענגות מתעותות לידי לנלוג של בטול:
 תאמר כך... או אינו אלא... אדרבה! אפכה מסתברא... שהרי הדין נותן...
 ישמעו אזניך מה שפיק מדבר... מדבריך ניכר וכדומה.

בקש יהושע העשיל לומר עוד ונכתלק ממנו הדבור. שתי עינים
 פגעו בו שרעפו עליו קנאה ויאוש. פגע בהן יהושע העשיל ותמה שכן
 עכשו ראו הנה שיראה את מאור פניו של הדיין או של ר' מנחם מאניש
 המחותן. ברם עיניה השחורות של חסיה צצות ופוגעות בו מתוך פנים חורים,
 שרק הקנאה הסמיקה אותם לשעה קלה. והאותיות פורחות וההלכות נרתעות
 והתירוץ עף ופרח לו. ואגודל שרצה לסתור בו דברי חברו ירד למטה
 עשרה טפחים בלי כח.

והנרות שלהן קרני אור וצללים על פני הקירות והתמונות. ארוכות
 וחדות היו הקרנים וקרן בקרן נוגעת כאלו מתנגחות הן זו בזו. ועמודי
 התורה כובשים פניהם בקיר ובעשן.

ועיני יהושע העשיל פקוחות. גידיו מתרוצצים. גרמיו מצטננים ומוחו
 בוער כאש. הכליות יועצות, הלב מבין, אבר הלשון אינו מחתך, הפה אינו
 נומר והקנה אינו מוציא קול. ומעוף עיניה של חסיה יורד בתוך מעיל
 ומשרט אותו.

באותה שעה נכתלק כח התורה הימנה. אבריו התחילו חולכים ורפים
 וקלים. שמורותיו נפלו על גב עיניו האדמדמות ועל שפתיו הקטנות והיפות
 דקד שחוק של יאוש ואהבה. ושוב פעם אחת בקש להרים ראש, אבל
 ראשו כבד עליו והריחו שוקע מתוך אהבה וחזון.

היו כל המסובין רואים ואומרים:

נקצץ יהושע העשיל מכלתו! נקצץ יהושע העשיל מכלתו!

ש"י עגנון.